

Mikko Salmela

Suomalaisen filosofian lähihistoria

Mikko Leinonen on tuoreessa väitöskirjassaan tarttunut tärkeään ja vähän tutkittuun aiheeseen, kysymykseen filosofian identiteetistä metafilosofisena ongelmana. Tämä kysymys nousi erityisen tärkeäksi 1900-luvun suomalaisessa akateemisessa filosofassa, jonka eri suuntausten suurimmat kiistat olivat nimenomaan metafilosofisia: filosofian menetelmiä, päämääriä ja mahdollisia osa-alueita koskevia. Vaikka metafilosofian käsite on nuorempaa perua, niin tällainen kysymyksenasettelu tarjoaa hedelmällisen lähestymistavan 1900-luvun suomalaisen filosofian tutkimukseen.

Leinosen tutkimus kohdistuu laajaan ajanjaksoon suomalaisen filosofian historiassa. Se lähtee liikkeelle filosofian identiteetin problematisoinneista 1800-luvun lopun keskusteluissa niin Suomessa kuin laajemmin Euroopassa ja etenee osittain aina nykypäivään asti. Vaikka varhaisia keskusteluita selostetaan paikoittain laajastikin, niin niiden pääasiallinen tehtävä on silti taustoittaa tutkimuksen keskiössä olevaa 1900-luvun alkupuoliskon akateemista väittelyä tieteellisen filosofian puolesta ja sitä vastaan. Tämän väittelyn keskeisinä hahmoina esiintyvät Turun ja Helsingin yliopistoissa sekä Suomen Akatemian jäsenenä toiminut Eino Kaila (1890–1958) sekä Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulussa ja Helsingin yliopistossa vaikuttanut Erik Ahlman (1892–1952). Kysymykset filosofian identiteetistä, tutkimusongelmista ja -menetelmistä olivat keskeisellä sijalla molempien filosofien tuotannossa, jota voidaan siten mielekkäästi lähestyä metafilosofisten kysymysten valossa.

Tutkimuksen otsikko *Tieteellinen ajattelu ja filosofian rikkaruohot* liittyy Kailan ja tämän oppilaiden jonkin aikaa edustaman loogisen empirismin tieteelliseen filosofiakäsitukseen, joka rajasi suuren osan perinteisestä filosofiasta, kuten todellisuuden perimmäistä luonnetta tutkivan metafysiikan sekä normatiivisen etiikan, mielekkään ja mahdollisen filosofisen tutkimuksen ulkopuolelle, ajattelun ”rikkaruohoiksi”. Loogisen empirismin mukaisesti ymmärretty filosofian tieteellisyys tulee esiteltä melko hyvin Kailan ajattelun kautta, mutta epäselväksi jää, miten käsitys tieteellisyyden merkityksestä ja edellytyksistä muuttui 1800-luvun lopulta Kailaan, jolle tieteellisyydestä tuli – toisin tai voimakkaammin kuin aiemmille filosofian tieteellisyyttä kannattaneille filosofeille, kuten Thiodolf Reinille, Arvi Grotenfeltille sekä Kailan aikalaiselle J. E. Salomaalle – eksklusiivinen, muiden filosofisten suuntausten torjunnan peruste. Tämä tärkeä filosofian historiallinen ja metafilosofinen, filosofian tieteellisyyden merkitystä ja edellytyksiä, koskeva kysymys jää Leinosen tutkimuksessa taka-alalle.

Kailan filosofiakäsitystä käsittelevä osuus on pääosin skolaarisesti ansiokas. Tulkinnat Kailan filosofiakäsitteen pääpiirteistä ja kehitysvaiheista sekä niiden sijoittelu aiempien Kailan ajattelusta tehtyjen luokitusten suhteen ovat hyvin perusteltuja. Ehkä merkittävin uusi tulkinta on väite, että Kaila luopui tieteellisestä filosofiakäsituksesta osittain jo vuodesta 1934 lähtien eikä vasta

1940-luvulla loogisesta empirismistä irtautumisen yhteydessä. Todisteet tämän tulkinnan puolesta ovat kuitenkin heikkoja. Myös Kailan arvoja koskevan ajattelun tulkintoihin liittyy eräitä ongelmia. Leinonen tuo esiin jännitteen Kailan yhtäältä julkilausutusti kannattaman subjektivismin sekä toisaalta hänen eräiden arvojen itseenäistä olemassaoloa ja yleispätevyyttä korostavien lausuntojensa välillä. Leinonen esittää, että Kaila liukuu jälkimmäisissä kannanotoissaan toisaalla kieltämäänsä arvometafysiikkaan. Tämä on toki mahdollinen tulkinta, mutta on huomattava, että metaeettisen emotivisminsa ansiosta Kaila voi esittää vaikka kuinka vahvoihin yleispätevyyden ja ehdottomuuden vaatein esiintyviä arvoväitteitä, jos hän on valmis antamaan niille emotivistisen tulkinnan myös omalla kohdallaan. Leinonen tunnistaa emotivistisen tulkinnan mahdollisuuden puhuessaan Kailan ”runoilijamanttelista” (136) ja antaa kyseiselle tulkinnalle tukea

väittäessään, ettei Kailan arvoja koskevia kannanottoja pitäisi tämän filosofiakäsitteen perusteella sisällyttää Kailan filosofiaan lainkaan. Näin ollen jää avoimeksi, miksi Leinonen väittää, että Kaila liukuu arvometafysiikkaan, jos arvojen olemassaoloa koskevat väitteet eivät voi Kailan mukaan edes olla filosofiaa.

Kuten sanottua,

Leinonen osoittaa perustellusti, että Kailan arvoja ja syvähenkisyttä koskevat normatiiviset ja eksistentiaaliset kannanotot eritoten teoksessa *Syvähenkinen elämä* eivät täytä Kailan tieteelliselle filosofialle asettamia edellytyksiä. Tämän lisäksi hän kuitenkin esittää, ettei Kailan arvoja ja syvähenkisyttä koskevia kannanottoja tulisi lukea arvofilosofiana edes niiden näkökulmasta, joiden filosofiakäsitys on avarampi kuin Kailan. Leinonen perustelee näkemystään siten, että jos luemme Kailan tekstejä hänen filosofiakäsitteensä vastaisesti arvofilosofiana, niin luovumme pitämästä Kailaa ”edelleen *aktuellina suomalaisen filosofian merkittävimpänä suunnannäyttäjänä* muuten kuin juuri (menneeltä) *reaalihistorialliselta vaikutukseltaan*” (283). Jos sivuutamme ”edelleen aktuellin suomalaisen filosofian merkittävimmän suunnannäyttäjän” määrittelyyn liittyvät vaikeudet, niin päähuomio kiinnittyy väitteeseen, jonka mukaan tekijän oikeus teostensa kategorisointiin on ehdoton ja lopullinen. Näkemys on outo, sillä se asettaa sekä aikalaiset että jälkipolvet ajattelijan oman filosofiakäsitteen vangeiksi, ikään kuin tämän käsitys siitä kuuluuko joku teos filosofiaan vai ei sitoisi kaikkia filosofeja. Näin ei kuitenkaan ole, sillä tällainen kategorisointi on mielekkäämpi ymmärtää tiede-

tai tutkijayhteisön kollektiivisen harkinnan tulokseksi kuin yksinomaan tekijän mielipiteestä riippuvaksi. Leinonen korosti väitöstilaisuudessa, että hän haluaa argumentillaan kyseenalaistaa *Syvähenkisen elämän* statuksen merkittävänä suomalaisena arvofilosofisena teoksena, jollaiseksi se on usein arvioitu aiemmassa Kaila-tutkimuksessa. Yhdyn pitkälti Leinosen kriittiseen arvioon, mutta sitä voidaan ehkä perustella paremmin osoittamalla, että kyseinen teos on kömpelöä arvofilosofiaa kuin väittämällä, ettei se ole filosofiaa ensinkään. On myös tärkeää huomata, että Kailan tuotantoon sisältyy arvoarvostelmien luonnetta ja oikeutusta koskevia *metaeettisiä* pohdintoja, jotka ovat filosofiaa Kailan oman filosofiakäsitteksenkin valossa.

Ahlmanin filosofiakäsitystä tarkasteleva osuus on työn ehjin, joskaan jokaisen teoksen tai keskeisen artikkelin erillinen tarkastelu ei ehkä olisi ollut tarpeen. Ahlmanin filosofiakäsitteen keskeiset teemat, kuten filosofian metodinen vapaus ja riippumattomuus tieteestä, filosofian tehtävä yhtenäisen maailmankäsityksen muodostajana, tietoteorioiden metafysiset oletukset, tieteen arvovapaus arvofilosofisine implikaatioineen ja kulttuurisine vaikutuksineen, sekä arvoja ja elämän mielekkyyttä koskevien kysymysten eliminoimattomuus tulevat silti hyvin eritellyksi. Ahlmanin arvofilosofiaa koskeviin tulkintoihin sisältyy tästä huolimatta eräitä ongelmia.

Ensinnäkin Leinonen dokumentoi jännitteen Ahlmanin arvoja koskevien subjektivististen ja objektivististen muotoilujen välillä, mutta hän ei problematisoi kyseistä jännitettä eikä pyri purkamaan sitä muutoin kuin viittaamalla Ahlmanin näkemysten kypsymiseen ja jäsentymiseen, mikä ei yksin riitä selitykseksi, sillä Ahlman pysyy subjektivistina etiikkassaan myös kypsässä ajattelussaan. Toiseksi Leinonen esittää, että arvoarvostelmien esittäminen tekee henkilöstä arvometafysiikan. Ahlmanin arvometafysiikan käsite on kuitenkin monikerroksinen, joten ei ole ilmeistä, että *arvojen* olemassaoloa koskevasta metafysisestä oletuksesta päädytään suoraan *todellisuutta* koskevaan metafysiseseen oletukseen positiivisten itseisarvojen toteutumisesta todellisuudessa, jonka Ahlman myös esittää arvometafysiikan yhteydessä. Kolmanneksi, Leinonen tulkitsee *nonkognitiivista intuitionismia*, Mikko Salmelan Ahlmanin eettiseen ajatteluun liittämää metaeettistä kantaa, osittain virheellisesti. Nonkognitiivisen intuitionismin sovellus Ahlmanin tietoteoreettisiin näkemyksiin on kiinnostava, joskaan ei aivan perusteltu hypoteesi, sillä Ahlman korostaa havaintoevidenssin ja arvoja koskevan emotionaalisen evidenssin yleisyyden ja luotettavuuden eroja, eikä esimerkiksi artikkelissa ”Arvoarvostelmista” (1929) kiellä totuuden ja epätotuuden mahdollisuutta arvovapailta havaintoarvostelmilta, vaikka niidenkin taustalla on viime kädessä metafyyminen usko siihen, että todellisuus vastaa havaintojamme. Siksi nonkognitivismi, jonka keskeinen sisältö on tiedon ja totuuden mahdollisuuden kiistäminen, ei sovellu Ahlmanin käsitykseen havaintoarvostelmista. Samasta syystä alaviitteessä 307 (256–57) esitetty tulkinta, jonka mukaan nonkognitiivinen intuitionisti voi periaat-

teessa sallia, että moraalien luonteeseen kuuluu tieto arvojen olemassaolosta ja jopa tieto niiden objektiivisesta järjestyksestä, perustuu virheelliseen käsitykseen nonkognitivismin yksiselitteisestä merkityksestä. Tämä ongelma on yhteydessä siihen, ettei tutkimuksen muutoin laajoista lähteistä löydy ensimmäistäkään metaetiikkaa käsittelevää teosta tai artikkelia.

Tutkimuksen vahvimpiin alueisiin kuuluvat Leinosen pohdinnat suomalaisen filosofian lähihistorian erilaisista narratiiveista. Leinonen osoittaa kuinka analyttisen filosofian omasta historiastaan Suomessa kertoma menestystarina on osittain yksipuolinen, osittain virheellinen osatotuus, jossa on yhtäältä unohtettu ne tiedepoliittiset ja tieteensosiologiset valtarakenteet, jotka ovat akateemisten ja henkilökohtaisten tekijöiden ohella vaikuttaneet kyseisen suuntauksen nousuun, ja jossa on toisaalta mytologisoitu analyttisen filosofian menestystä selittämällä se suomalaisen kansanluonteeseen erityisen hyvin soveltuva. Leinonen lukee tällaista mytologisoitua paikoin myös sellaisissa yhteyksissä, kuten Jaakko Hintikan kirjoituksessa ”Eino Kailan ’sininen tuli’”, jossa hänen tulkintansa jää hieman ohueksi, mutta pääväitteessään hän on oikeassa.

Tutkimuksen lopussa esitellään ”suomalaisen loogisen empirismin” käsite, jota perustellaan esittämällä, että tällä suuntauksella on pääasiassa Eino Kailan vaikutuksesta Suomessa kansallisesti omintakeinen käsite- ja kehityshistoria. Tämä on kiinnostava väite, jonka todentaminen edellyttäisi kuitenkin perusteellista tutkimusta, jossa vertailtaisiin loogisen empirismin käsite- ja kehityshistoriaa Suomessa ja muualla. Nyt tämä väite jää Leinosen väitöstudiumista aukeavan mielekkään jatkotutkimuksen aiheeksi. Sama johtopäätös pätee Leinosen esittämiin huomioihin Kailan ja nuoren G. H. von Wrightin loogisen empirismin muotoilujen eroista, joka liittyy filosofian tiedestatukseen sekä loogisen analyysin luonteen ymmärrykseen: lisää tutkimusta tarvitaan esitettyjen väitteiden tueksi.

Näistä osittain kriittisistä arvioista huolimatta olen sitä mieltä, että FL Mikko Leinosen tutkimus *Tieteellinen ajattelu ja filosofian rikkaruohot* on arvokas itsenäinen panos suomalaisen filosofian lähihistorian tutkimukseen. Se tarjoaa uutta tutkimustietoa Eino Kailan ja Erik Ahlmanin filosofiakäsitteistä, heidän keskinäisistä metafilosofisista debateistaan, Ahlmanin loogisen empirismin kritiikistä ja hänen arvofilosofiansa ei-analyttisistä piirteistä, eräistä muista suomalaisen filosofian lähihistorian metafilosofisista polemiikeista, sekä suomalaisen filosofian lähihistoriasta esitettyjen narraatioiden puutteista. Suositelen siten lämpimästi Mikko Leinosen tutkimukseen perehtymistä kaikille suomalaisen filosofian lähihistoriasta kiinnostuneille.